
LA POSICIÓ DELS RENAIXENCISTES VALENCIANS DAVANT ELS POSTULATS DE LA FILOLOGIA ROMÀNICA SOBRE EL VALENCIÀ

ADRIÀ MARTÍ-BADIA
Adria.Marti@uv.es
Universitat de València

Resum: Aquest treball analitza la reacció dels erudits i escriptors valencians davant els postulats de la filologia romànica sobre el català entre els anys 1858 i 1906, agrupant-los segons les seues respostes al tema del nom i de la identitat filològica del català. A més, tractem de relacionar les posicions d'aquests valencians amb el conjunt del moviment renaixencista i amb la consciència de comunitat lingüística compartida amb catalans, balears i nord-catalans. A partir de la meitat del Vuitcents els romanistes germànics funden la filologia romànica i constaten que el català és el nom de la llengua pròpia dels territoris de llengua catalana, diferent de l'occità i sense res a veure amb el llemosí amb què era conegut des de principis del segle XVI. Aquests postulats respecte a la identitat i el nom de la llengua catalana són ràpidament rebuts i acceptats a Catalunya; i a les Illes Balears i a la Catalunya del Nord foren rebuts positivament amb molt poques excepcions. Però no així al País Valencià, on Teodor Llorente i Constantí Llombart, entre d'altres, s'hi van oposar.

Paraules clau: Segle XIX, filologia romànica, nom i identitat de la llengua catalana, llemosinisme, Renaixença valenciana.

THE POSITION OF THE VALENCIAN SCHOLARS AND WRITERS IN THE 19TH CENTURY NEXT TO THE POSTULATES OF ROMANCE PHILOLOGY ON THE CATALAN LANGUAGE

Abstract: This paper analyzes the reaction of Valencian scholars and writers next to the postulates on the Catalan Romance philology between 1858 and 1906, grouping them according to their responses to the issue of the name and identity of Catalan philology. In addition, this work tries to relate these positions with the *Reinaixença Valenciana* movement and their awareness of linguistic community shared with Catalan speakers from Catalonia, the Balearic Islands and North Catalonia. From the middle of the nineteenth century the German romanists found the Romance philology. They establish that Catalan is the name of the language of the Catalan-speaking areas, which is different from Occitan and which has nothing to do with Limousin what was known since the early sixteenth century. These assumptions regarding the identity and the name of the Catalan language are quickly received and assumed in Catalonia; in the Balearic Islands and North Catalonia they were received positively with very few exceptions. But not in Valencia, where Teodor Llorente and Constantí Llombart, among others, showed their disagreement with it.

Key words: 19th Century, Romance philology, Name and identity of the Catalan language, *Lle mosinisme*, Valencian Renaissance.

1. ELS TERMES DEL DEBAT ONOMÀSTIC I FILOLÒGIC

La identitat i el nom de la llengua catalana prenen una considerable importància al segle XIX arreu dels territoris de parla catalana. En la primera meitat d'aquest segle naix la filologia romànica, que inaugura el filòleg alemany Friedrich Christian Diez, a partir dels estudis del qual la llengua catalana no deixà d'ésser presa en consideració pels romanistes (Badia i Margarit 1989: 7-8). Per a Diez, el català era una de les llengües romàniques i és amb aquest nom que s'esqueia de denominar-la. Aquests postulats foren rebuts i ràpidament acceptats a Catalunya, de la mà d'erudits com Antoni de Bofarull i de Brocà, que l'1 d'agost de 1854 publica al *Diario de Barcelona* l'article «La lengua catalana», on dóna una visió del desenvolupament històric del català i el diferencia del «llemosí» de les terres occitanes. També fou molt important el treball de filòlegs com Manuel Milà i Fontanals, que el 1858 recíex a desmuntar el «llemosinisme onomàstic», en denunciar la impropietat d'aquesta denominació per a referir-se a la llengua catalana (Ferrando 2006: 213), gràcies a la lectura de l'obra del nordcatalà Francesc Camboliu (Bernat i Baltrons 2010).

Així, amb la restauració dels Jocs Florals de Barcelona el 1859, els catalans erigien una plataforma que els permetia prescindir del tradicional llemosinisme onomàstic pel fet que ja disposava d'uns referents propis, nacionals i nacionalitzadors (Rafanell 1991b: 35-36).¹ Amb l'acceptació dels postulats de la filologia romànica, els catalans veuen satisfetes les seues aspiracions identitàries –primer amb el Romanticisme i després amb la Renaixença–, ja que amb el nom de llengua catalana convergeixen el gentilici –catalans–, el nom del territori –Catalunya– i el nom de la llengua –catalana.

A les Illes Balears, les minories il·lustrades, generalment lligades a les de Catalunya, van acceptar aquests postulats filològics amb molt poques excepcions, gràcies a prohoms com Marià Aguiló i el seu amic i cosí Tomàs Forteza.

Pel que fa a la Catalunya del Nord, la preservació popular del gentilici ajudà a acceptar i estendre els esmentats postulats de la filologia romànica. En aquest sentit, són molt importants els treballs de l'historiador de la literatura Francesc Camboliu, que –segons Jorba (1984: 207)– fou el primer erudit en rebutjar el llemosinisme onomàstic el 1857 amb la publicació de *l'Essai sur l'histoire de la littérature catalane*.

Tanmateix, aquests postulats filològics van xocar amb els sentiments identitàris de la majoria d'escriptors i erudits valencians, entre els quals «no hi hagué cap plantejament de la identitat valenciana que no fos alhora espanyol» (Archilés 2007: 510). La identitat regional valenciana, doncs, s'hi identificava de ple amb la identitat nacional espanyola, «fins al punt que podem afirmar que els valencians (d'altra banda com la resta de regions espanyoles) eren tant més espanyols com més valencians» (Archilés 2007: 517).

Així, «quan els intel·lectuals del Principat començaren a impugnar l'abstrusa teoria llemosinista, els felibres valencians adoptaren sobtadament una actitud recelosa i defensiva» (Cucó 1999: 46), i el llemosinisme onomàstic pervisqué més temps que a la resta de territoris de llengua catalana.

El període que em propose analitzar s'inicia, doncs, el 1858, amb la publicació de l'esmentat article de Milà i Fontanals, i finalitza a principis del segle XX, quan es crea l'entitat València Nova (1904) –una escissió d'alguns membres de Lo Rat Penat com Josep Maria

¹ Per a una visió completa del llemosinisme –sobretot als segles XIX i XX–, vegeu Rafanell (2006).

Puig i Torralva—, quan apareix la revista homònima (maig de 1906) i quan es celebra el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) a Barcelona. Amb la consolidació de la nounada entitat valencianista, s'acaba la Renaixença valenciana i un llemosinisme insostenible, i s'enceta una nova etapa d'expectatives positives pel que fa a la consideració literària, social i política del valencià, i les relacions culturals entre els territoris de llengua catalana.

El nostre objectiu se centra a examinar la reacció dels erudits i escriptors valencians davant els postulats de la filologia romànica sobre el català durant aquest període. A tal efecte, hem fet una tria prou exhaustiva de les seues manifestacions al respecte, procurant agrupar-los segons les seues respostes al tema del nom, la identitat filològica i l'origen del català. A més, tractem de relacionar les posicions d'aquests valencians amb el conjunt del moviment renaixencista i amb la consciència de comunitat lingüística compartida amb catalans, balears i nord-catalans.

2. «CATALÀ» COM A DENOMINACIÓ EXPLÍCITA DE LA UNITAT DE LA LLENGUA²

En aquest context s'explica que la posició d'anomenar explícitament catalana el conjunt de la llengua, en consonància amb els postulats de la incipient filologia romànica, fou minoritària. Sabem que fou compartida —almenys— per quatre literats i erudits valencians. És el cas del poeta Vicent V. Querol i de l'escriptor Josep Maria Puig i Torralva —en la seua joventut. I, ja fora del moviment renaixencista valencià, és el cas de l'erudit Benvingut Oliver i Estellés i de l'escriptor en castellà Joan Baptista Perales, ambdós residents a Madrid.

L'erudit Oliver i Estellés (Catarroja, 1836 / Madrid, 1912) fou un dels iniciadors de la investigació erudita sobre el nostre passat jurídic, i el primer en emprar la fórmula «països catalans» —en minúscula— (Fuster 1979: 160-161). No se li coneix cap text en català, però és el primer valencià en emprar el nom «català» per a referir-se al conjunt de la llengua catalana. És el 1876 amb la publicació del primer volum de l'obra *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia*, en la qual realitza alguns comentaris sobre la llengua. A a la introducció d'aquest primer volum afirma que

entre los habitantes de los territorios conocidos con los antiguos nombres de Principado de Cataluña y Reinos de Mallorca y de Valencia [...] todavía mantienen como vínculo de union la misma lengua de origen ó de nacimiento, á la cual designaremos con el nombre común y mas propio de *lengua catalana*.

Este hecho que, si no somos los primeros en descubrir, nadie hasta ahora lo ha proclamado, arroja inesperada luz sobre toda nuestra historia y sobre el verdadero carácter de los pueblos que podemos llamar de lengua catalana, los cuales / aparecen á nuestros ojos partes de un todo, como miembros de una nacionalidad, no sólo dentro de la gran familia española sino dentro de aquel poderoso Estado político, conocido durante la Edad Media, y hasta el siglo pasado, con el nombre de Corona de Aragon (Oliver 1876: v-vi).

Pel que fa a Querol (València, 1837 / Bétera, 1889), la seua obra poètica fou escrita majoritàriament en castellà, però publicà algunes poesies i realitzà més d'un discurs públic en català. L'any 1877 publica a València *Rimas*, llibre que conté poesies «castellanas» (Querol

² Una versió extensa d'aquest apartat es troba a Martí-Badia (2015a).

1877: 23-302) i tres «catalanas» (Querol 1877: 304-325). És cert que «caldria tenir en compte si l'atreviment singular de Querol no es veuria facilitat per la llunyania física de València i de les seues pressions» (Simbor 1988: 37), encara que la seua relació amb València és constant i perllongada en el temps. Querol no només «titulà «Rimes catalanes» el recull de poemes renaixencistes que publicà al costat dels poemes en castellà al llibre *Rimas*, de 1877» (Simbor 1988: 37), sinó que també ho feu a la segona edició d'aquestes prologada per Llorente, editada pòstumament a Madrid l'any 1891. Així com en la conferència titulada «Breves consideraciones acerca del renacimiento catalán», realitzada a l'Ateneo Científico, Artístico y Literario de València, entitat de la qual n'era el president (Ferrando 2006: 214).

Quant a l'escriptor Joan Baptista Perales (Moixent, 1837 / Barcelona, 1904) publicà, anotà i continuà les *Décadas* (1610-1611) de Gaspar Escolano en tres volums, publicats el 1878, 1879 i 1880 respectivament. El tercer volum conté un capítol titulat «Formación de la lengua valenciana» en què Perales es centra en l'origen occità de l'idioma implantat per Jaume I a l'antic regne de València. Ara bé, Perales matisa que la llengua de la repoblació «ya no puede llamarse sino catalana» perquè «los catalanes la crearon» (Perales 1880: 53). I més endavant torna sobre la qüestió quan afirma que

Consta [...], bajo la fé de los autores que en la materia nos han precedido, que los Fueros de Valencia fueron redactados en latin y traducidos despues á la lengua usual catalana que era la que se hablaba en Valencia (Perales 1880: 54a).

Finalment, l'escriptor Josep Maria Puig i Torralva (València, 1854 / València, 1911), l'any 1881 publica un article sobre el seu mestre Constantí Llobart a la revista *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí*, que dirigia en aquell moment. En aquest article afirma que Llobart,

com tots los poetes valencians, apellida *llemosina* á sa llengua nativa. Nosaltres, sobre este punt, som de molt distinta opinió; puix creem firmement, y d' aixó nos ocuparem ab lo degut deteniment en altra part, que la llengua del Turia, com la del Llobregat, es catalana (Puig i Torralva 1881: 145).

Tanmateix, no arribà a ocupar-se d'aquesta qüestió i, a més, evolucionà cap a les posicions «llemosinistes», probablement per la seua progressiva proximitat a Llobart i a la contundència amb què aquest darrer va defensar la seua posició.

3. «LA NOSTRA LLENGUA» I ALTRES CIRCUMLOQUIS COM A RECURS PER A EVITAR EL NOM DE LA LLENGUA

Una segona posició, també minoritària, és la d'aquells que reconeixen els postulats de la filologia romànica sobre el català, però eviten pronunciar-se sobre les opcions onomàstiques en pugna i recorren a circumloquis com «la nostra llengua» i altres de semblants, que deixaven clara la referència al conjunt de la llengua catalana. Es tracta d'una posició compartida per lletraferits com el tipògraf i escriptor satíric Blai Bellver i Tomàs (Xàtiva, 1818 / Xàtiva, 1884), que emprà circumloquis com «la nostra llengua ó dialecte», «la nostra mare llengua», «la nostra llengua materna» i «llengua ó dialecte». També és el cas del periodista i polític Fèlix Pizcueta i Gallel (València, 1837 / València, 1890) que s'hi referia amb expressions com «la

meua llengua» i «la llengua patria». I el doctor Faustí Barberà i Martí (València, 1850 / València, 1924), que emprà els circumloquis «nòstra volguda llengua», «llengua matèrna», «nòstre parlar», «nòstra llengua», «idioma del país» i «nostra volguda parla», entre d'altres.

A més, aquesta és una posició compartida –en moments puntuals– per altres erudits i escriptors valencians que també van emprar circumloquis per a referir-se al conjunt de la llengua catalana amb l'objectiu de no contradir els postulats de la incipient filologia romànica –amb el mot «llemosí»– i alhora no ferir els seus sentiments identitaris –amb el mot «català».

4. «LLEMOŚÍ» COM A DENOMINACIÓ IMPLÍCITA DE LA UNITAT DE LA LLENGUA

Ho hem avançat adés: la posició majoritària dels erudits i escriptors valencians del període de 1858 a 1906 s'inscriu dins dels paràmetres de l'anomenat llemosinisme. Entenent aquest fenomen «com l'assignació a la llengua catalana d'un origen o d'unes qualitats pròpies de l'occità de Llemotges» (Rafanell 1991a: 8). En paraules de Rafanell (1991a: 10), aquesta «via valenciana» del llemosinisme és una tendència eminentment defensiva davant la consolidació de «català» com a designador unitari de la llengua, perquè esdevenia útil en la mesura que desplaçava el centre fora de l'àmbit dels litigis interregionals. El motiu és, com hem avançat adés, que els postulats de la filologia romànica no satisfan les seues aspiracions identitàries.

Ara bé, tots els escriptors valencians d'aquest període, tant els que continuen emprant el mot «llemosí» com els que empren altres mots i fórmules, tenen en comú admetre la unitat de la llengua catalana, bé explícitament, o bé implícitament. Al capdavant, malgrat les reticències onomàstiques dels anomenats «llemosinistes», el seu ús desvetlla que es tracta d'una denominació implícita de la unitat de la llengua. Aquesta posició, doncs, va fer perviure el llemosinisme més temps al País Valencià que no a la resta de territoris de llengua catalana.

Dins aquest grup, d'una banda, hi ha els qui reconeixen la impropietat filològica del nom «llemosí», però continuen emprant-lo perquè consideren que el nom «català» no satisfà els seus sentiments identitaris. És el cas de l'impressor liberal Josep d'Orga i Pinyana (València, 1800 / València, 1881), que sempre empra aquest mot per a designar el conjunt de la llengua catalana literària, fet que mostra el seu convenciment de què aquest havia de ser el seu nom. També és el cas de l'historiador i escriptor liberal Vicent Boix i Ricarte (Xàtiva, 1813 / València, 1880), que no opina sobre el nom de la llengua i sempre empra «llemosí» per a referir-se al conjunt de la llengua literària, excepte al «Discurs de gràcias» pronunciat als Jocs Florals de Barcelona de 1877 on ho substitueix per l'ús de circumloquis.

En el cas del poeta i escriptor Jacint Labaila i González (València, 1833 / València, 1895), empra majoritàriament el mot «llemosí», junt amb circumloquis com «nostra literatura» i «la llengua de los avis» i, almenys en una ocasió empra estratègicament el sintagma «llengua catalana» –concretament al discurs dels Jocs Florals de Barcelona de 1868. Un altre exemple és el del pintor i escriptor Josep Bodria i Roig (València, 1842 / Alcoi, 1912), que es limita a emprar el mot «llemosí» sense tractar de justificar-ho i abandonant progressivament amb el pas dels anys l'ús d'aquest mot en favor de circumloquis com «nostra parla», «nostra llengua» i «la llengua del país» –entre d'altres– i de la designació privativa «valencià». També és el cas del lletraferit en castellà Francesc Vilanova i Pizcueta (el Cabanyal, 1859 / el Cabanyal, 1923), que sempre empra el mot «llemosí» per a designar el conjunt de la llengua catalana, encara que majoritàriament empra la designació privativa «valenciano».

En el cas del poeta, periodista i polític conservador Teodor Llorente i Olivares (València, 1836 / València, 1911), admet la impropietat terminològica del mot «llemosí» per a designar el conjunt de la llengua catalana. Tanmateix, considera que als mallorquins i als valencians els «repugna» (Llorente 1868: 2b) el sintagma «llengua catalana» per a designar-la i, per aquest motiu, advoca per continuar emprant el mot «llemosí», que –al seu parer– està sancionat per l'ús dels escriptors i del poble, encara que en més d'una ocasió empra els noms «català» i «llengua catalana», sobretot als últims anys de la seua vida.³

A més, Llorente és l'únic que s'hi apropa –bé que tímidament– a la posició de Milà i Fontanals respecte a l'entitat independent del conjunt de la llengua catalana. Ho fa el 25 d'agost de 1868 en un article anònim⁴ publicat a *Las Provincias* amb el títol «La lengua lemosina». En aquest article, en què defensa l'ús d'aquest nom, afirma:

El único motivo que pudiera invocarse para anatematizar esa palabra, es su impropiedad etimológica, razon pueril, que si fuese admitida nos haria rehacer el diccionario. El idioma que se habla en Cataluña, Valencia y Mallorca no proviene del Limoussin francés, y en este sentido se comete una inexactitud al llamarlo lengua lemosina (Llorente 1868: 2b).

Faltarien anys perquè un erudit valencià afirmara l'origen singular del conjunt de la llengua catalana. De fet, probablement ens hem de remuntar al 1933, any en què un jove Manuel Sanchis Guarnier publica la primera edició de *La llengua dels valencians*.

Un altre cas és el del baró d'Alcalalí Josep Ruiz de Lihory (València, 1852 / València, 1920), que accepta la impropietat d'anomenar «lemosina» a la llengua catalana, encara que ell ho fa «porque el uso lo ha sancionado en la región valenciana» (Ruiz 1903: 93). També cal tindre en compte a l'historiador i polític Josep Martínez i Aloy (València, 1855 / València, 1924), coneixedor de la tesi defensada per la filologia romànica, però que continua emprant el mot «lemosín», amb els arguments següents:

Yo no sé qué nombre tenga esa lengua, parecióarme arrogancia llamarla valenciana ó catalana; modestia, decirla provenzal. Con frecuencia se la llama lemosina, y yo así la nombro, siquiera sea porque todos me entienden. La denominacion podrá ser defectuosa, pero está admitida, y la filología enseña á respetar los vocablos admitidos, aun cuando tengan en su acepción una etimología equivocada. Mientras la lengua española se llame castellana, porque se habló en Castilla, mientras la romana se llame latina porque se habló en el Lacio, podrá llamarse lemosina la lengua que se hablara en el Limoisín [sic] (Martínez 1881: 158).

D'altra banda, el canonge arxiver de la seu de València Roc Chabàs i Llorens (Dénia, 1844 / Dénia, 1912) considera adequat el mot «lemosín» perquè «el decir catalan al valenciano sería confundido con el actual catalán y el mallorquín» i per a «distinguir el catalán, valenciano y mallorquin de estos últimos tiempos del primitivo»,⁵ i les seues referències són molt majoritàriament privatives amb el mot «valenciano» per a la llengua catalana parlada al País Valencià.

També és el cas de l'arxiver, bibliotecari i «paragramàtic» Josep Nebot i Pérez (Vila-real, 1853 / València, 1914), que molt majoritàriament es refereix privativament al

³ Vegeu Roca (2010).

⁴ Roca (2010: 48) li atribueix l'autoria.

⁵ Ho escriu en una carta a Pasqual Boronat i Barrachina datada l'1 d'abril de 1894, que transcriu Chiner (1995: 191-192).

«valenciano» i la «lengua valenciana», però que quan es refereix al conjunt de la llengua catalana ho fa amb el mot «llemosín», malgrat que alhora cita i recolza la tesi de Milà i Fontanals en què «si no 's vol dir catalana, no 's diga de cap manera llemosina, sino catalano-valentino-baleàrica» (Nebot 1894: 166). Finalment, s'hi observa el cas de l'escriptor Josep Maria Puig i Torralva, que passa d'anomenar «catalana» a la llengua a desdir-se'n i anomenar-la «llemosina», sense justificar-ho filològicament.

A més, dins d'aquest grup també hi ha uns pocs erudits i escriptors que tracten de justificar l'ús de «llemosín» per a designar el conjunt de la llengua catalana. És el cas de l'erudit Vicent Vignau i Ballester (València, 1834 / Madrid, 1919), que el 1865 publica a Madrid *La lengua de los trovadores*, en el pròleg de la qual afirma respecte al nom de la llengua dels trobadors que «el nombre de Lengua de Oc seria sin duda el más propio si no tu- / viera [...] el defecto de ser demasiado extenso, pues comprende todos los dialectos de este idioma» (Vignau 1865: XIV-XV). I, més endavant, afegeix:

hemos aceptado tambien el de lemosin-provenzal, porque conduce á nuestro propósito, que es abarcar á grandes rasgos las dos escuelas ó las dos variedades culminantes de este idioma: la que el señor Milá designa con el nombre de galo-meridional, por otro nombre provenzal, y la catalana, que creemos se expresa mejor con la palabra, lemosina, despues que el catalan ha pasado á ser uno de los muchos dialectos en que se subdividió aquel idioma (Vignau 1865: xv).

És a dir, considera «llemosín» el nom que millor designa la llengua catalana literària, mentre que creu més adequat «lengua de oc» per al sistema lingüístic que ell pensa que forma la llengua catalana junt amb l'occitana. També és el cas del poeta culte i periodista Rafael Ferrer i Bigné (València, 1836 / València, 1892),⁶ que el 1873 publica a València l'assaig *Estudio histórico-crítico sobre los poetas valencianos de los siglos XIII, XIV y XV*, on també va tractar de justificar l'ús del mot «llemosín» argumentant que «nacia la *lengua* llamada de *Oc* [...] localizada primeramente en la region del Mediodía de Francia, que del nombre de la lengua se denominó *Langüedo*» (Ferrer 1873: 4). Doncs bé, d'aquesta llengua, «de cuyas ramas, por el contrario, no dando el nombre, sino tomándolo de la localidad donde mas correctamente se hablaba (Limoges), se llamó lemosina» (Ferrer 1873: 4).

També és el cas de l'escriptor Constantí Llobart (València, 1848 / València, 1893)—màxim exponent del llemosinisme al País Valencià— que no només va tractar de justificar filològicament l'ús d'aquest nom, sinó que es va mantindre inflexible en els seus escrits i va arribar a l'enfrontament dialèctic amb el valencià Vicent V. Querol i el català Antoni Careta i Vidal.

La insistència de Llobart respecte al mot «llemosín» en els seus escrits va cridar l'atenció del català Antoni Careta i Vidal, que el 1875 publica l'article «Bons recorts» al *Calendari Catalá*, en què interpel·la directament Llobart respecte al nom i l'entitat de la llengua catalana amb les paraules següents:

A Valencia per iniciativa d'En C. Llobart acaba de fundarse una sociedad ab lo título de *Los fills de la morta viva*. Molt nos satisfan estas manifestaciones que proban lo despertament de nostre esperit en aquella terra; pero en veritat nos mortifica sentir als valencians com parlant de sa llengua l'anomenan *llemosina*. ¿A qué obeeix tal innovació? ¿Será esperit de rebetlia á son origen? No 'u podém creure des del moment que 'ls veyem units ab los catalans y 'ls mallorquins cantar

⁶ Una versió extensa de la posició d'aquest autor es troba a Martí-Badia (2015b).

en una mateixa llengua, que no es pas cert la castellana, la germandó del [sic] tres pobles y las comunas [sic] glorias de nostre passat; mes no será de mes encomenarlos que tingan mes amor al niu d' hont han eixit, que no 'ns sembla del cas que 'ls nets del primer poeta sa- / tírich se batejen ab lo nom de poetas llemosins, valentse per ferho de la llengua catalana, llengua parlada dels quins, deixant l' host del gran En Jaume, se quedaren á poblar y encristianir la Valencia mora. [...]

No 's cerquen noms estranys quan existeix lo propi. Llengua *llemosina* no vol dir mes que la llengua parlada á Limoges (França) y que no es, ni [ha] estat, ni será may la llengua catalana que 's para aquí y, mes ó menys adulterada, á Valencia y á Mallorca (Caretá i Vidal 1875: 9-10).⁷

Llombart replica el mateix 1875, afirmant que Careta i Vidal «se queixa de qu' els valencians donem á nostra llengua lo nóm de *llemosina*» (Llombart 1875: 16). I continua la resposta:

sóls li dirém [a Careta], que pera no donar motiu á rivalitats entre los póbles que parlen nóstra llengua, sempre hem cregut lo mes convenient l' aplicació de lo calificatiu *llemosina* á les diferents rames que, despreses de l' antich arbre naixcut en la provençal Limoges, varen arraillar en Catalunya, Valencia y les illes Balears. Este es lo nóstre pensament, y nos pareix que res te de particular que, aixina com la llengua qu' es parla en tota Espanya s'anomena *castellana*, per qu' en *Castella* va naixer, la que parlem hui en la patria *llemosina*, com lo Sr. Balaguer l'anomena, ó siga Catalunya, Valencia y Mallorca, prenent lo nóm d' ahon tingué lo bressol, se denomine *llemosina*, á imitació de lo qu' els espanyols ham fet en la *castellana*.

¿Es asó, com diu lo Sr. Careta, esperit de rebetlia á son oritjen? ¿Es asó renegar del nom payral? De ninguna manera (Llombart 1875: 16).

Unes «rivalitats» –les de Careta i Llombart– que, segons Joan Fuster (1962: 8), només incidien en el nom. A més, com observa Rafanell (1991b: 41), Llombart readapta la «pàtria llemosina» de Víctor Balaguer, excloent el «llemosí» de Provença i les zones adjacents –on ja estava liquidat– i pren com a objecte el «llemosí» viu i particular de les terres de parla catalana.

D'altra banda, la disputa dialèctica amb Querol fou l'any 1877, amb motiu de la publicació de les seues *Rimas*, quan Llombart escriu a les pàgines de *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí*:

Lo que sí que no ham pogut comprendre, y debem dirho, es lo motiu per qué lo poeta, tan amant sempre de Valencia, ha tingut l' estrany capritjo de titularne *Rimas catalanas* les tres úniques poesies *llemosines* qu' estampa, tan notables com tot lo eixit de sa ploma, sent aixina qu' en llemosina llengua están escrites.

¿Per quina rahó, que nosaltres, Sr. Querol; no hi acertem á explicarnos, denominarles *catalanes* y no *llemosines*? No ho entenem, Sr. Querol, no ho entenem (Llombart 1877: 13).

I, dos anys després, Llombart insisteix d'una manera més moderada sobre la mateixa qüestió:

en 1877, cedint á les repetides instancies de sos amichs y admiradors, baix lo modest títol de *Rimas*, reuní y publicá en un volúm en quart [...] ses inapreciables poesies castellanes [...] / y seguides, ab prou sentiment nostre, de sols tres composicions *llemosines*, que no sabem per quin fundat motiu lo poeta nomena *catalanes* (Llombart 1879: 397-398).

⁷ A més, segons Ferrando (2006: 214), aquesta seria la primera manifestació del complex de superioritat lingüística dels catalans respecte del valencià i del mallorquí.

Llombart persisteix en la seua idea de «normalitzar» el nom «llemosí» per a designar el conjunt de la llengua catalana, i l'agost de 1881 intenta –sense èxit– que l'entitat Lo Rat Penat adopte els seus postulats en el debat d'aprovació dels seus primers estatuts i, junt amb Josep Maria Puig i Torralva, es queda sol en la defensa de «llemosí» i «llemosí-català» respectivament i finalment s'aprova «valencià» (Ferrando 2006: 214). També cal tindre en compte aquesta persistència a l'hora d'emprendre iniciatives com la revista *Lo Rat Penat-Calendari Llemosí* (1874-1883) i els intents de creació de les institucions normatives «Los fills de la mórtta viva» –Acadèmia de les Lletres Llemosines– (1875) i «Academia Ausias-marchina» (1885).

4.1 ALTRES MANIFESTACIONS ONOMÀSTIQUES

A més de les posicions majoritàries observades dins el llemosinisme, també cal tindre en compte dues posicions minoritàries entre els erudits i escriptors valencians. D'una banda, la dels que van emprar el mot «llemosí» per a designar privativament la llengua del País Valencià. En aquesta posició minoritària podem incloure valencians com el pintor d'Onda Bernardo Mundina Milallave (Onda, 1839 / Castelló de la Plana, 1909) i el periodista i erudit Lluís Tramoyeres i Blasco (València, 1854 / València, 1920), amb l'objectiu de mantindre el mot «llemosí» limitant el seu abast exclusivament al territori valencià, davant la negativa dels catalans i balears a emprar-lo per al conjunt de la llengua catalana. També el poeta Rafael Ferrer i Bigné –almenys en una ocasió– restringeix el sintagma «llengua llemosina» a la llengua catalana del País Valencià.

D'altra banda, observem la posició d'aquells que van emprar el mot «llemosí» per a referir-se només a la llengua literària «antiga», com l'escriptor satíric Josep Maria Bonilla i Martínez (València, 1808 / València, 1880), el periodista Jaume Peiró i Dauder (València, 1830 / Madrid, 1874) i l'erudit Josep Vives i Ciscar (València, 1853 / València, 1893); i –en alguna ocasió– també van emprar el mot «llemosí» amb aquest significat escriptors com Francesc Vilanova i Roc Chabàs. En definitiva, aquests valencians –com afirma Nicolás (1994: 313) en referència al folklorista Joaquim Martí i Gadea– es limiten a sostenir una creença generalitzada al seu temps, emparada en la identificació de la llengua «antiga» amb el llemosí que s'emprava als certàmens literaris. Així, «aquesta llengua clàssica hauria estat comuna, però amb el transcurs del temps s'hauria diversificat en les tres branques actuals (catalana, mallorquina i valenciana)».

Es tracta d'una posició en retrocés, però que va tindre molts partidaris valencians a partir del segle XVI. Com explica Gulsoy (2001: 62), a partir del Set-cents els valencians distingien el seu idioma actual, «desproveït del suport d'una alta literatura i en camí de dialectalitzar-se», de la llengua medieval, «la dels vells poetes i dels furs venerands». De l'idioma col·loquial en deien «valencià», mentre que «llemosí» era l'idioma arcaic. «Creien que la llengua havia canviat d'un segle a l'altre, i que el llemosí jeia enterrat en els llibres».

De fet, quan la llengua comença a tindre nom és quan el Regne de València es consolida com a entitat política, aplicant-se a la llengua el nom del territori: Regne de València, llengua valenciana, valencià; sense negar que és la mateixa llengua (Mira 2008: 70). En definitiva,

de la mateixa manera que no hi ha una continuïtat històrica des del segle XIII fins al segle XX quant al nom per a la llengua, la percepció de comunitat lingüística va desapareixent quan desapareix la continuïtat de contacte, dels intercanvis, de la llengua escrita... La llengua deixa de ser la llengua de l'administració, de l'administració reial. De la mateixa manera, és veritat que al País Valencià no existia, en termes lingüísticoculturals, històrics, cap tipus de recel, de reticència, d'hostilitat anticatalana; no existia (Mira 2008: 75).

5. CONCLUSIONS

En conjunt, hem observat que el llemosinisme fou majoritari entre els erudits i lletraferits valencians de la segona meitat del segle XIX i els inicis del segle XX, a diferència del que va passar en eixa època a la resta de territoris de parla catalana. Una posició que fou majoritàriament compartida pels valencians agrupats a l'entorn de l'entitat Lo Rat Penat i residents a la ciutat de València. És a dir, pel nucli alhora considerat sempre com a epicentre de la Renaixença valenciana.

En aquesta posició, doncs, hi coincideixen tant ratpenatistes d'origen burgès de l'entorn de Teodor Llorente, com ratpenatistes menestrals i d'origen més humil de l'entorn de Constantí Llobart. En aquest sentit, hem pogut comprovar que el «llemosinisme onomàstic» no té res a veure amb el conservadorisme ideològic. De fet, és més «llemosinista» el republicà progressista Llobart que els conservadors Llorente i Querol.

D'altra banda, tots els escriptors i erudits valencians de l'època comparteixen la «teoria» de l'origen «llemosí» de la llengua. Hem observat com Llorente és l'únic que s'hi apropa –bé que tímidament– a la posició de Milà i Fontanals respecte a l'origen independent del conjunt de la llengua catalana en un article del 25 d'agost de 1868. Faltarien anys perquè un erudit valencià afirmara l'origen singular del conjunt de la llengua catalana i probablement ens hem de remuntar al 1933, any en què un jove Manuel Sanchis Guarner publica la primera edició de *La llengua dels valencians*.

En definitiva, la posició del conjunt dels renaixencistes valencians respecte al nom i l'entitat de la llengua catalana, d'una banda, va enfortir els llaços d'unió lingüística i cultural amb la resta de territoris de parla catalana, així com la consciència de comunitat lingüística compartida amb catalans, balears i nord-catalans. Encara que no fou possible la recuperació d'un nom unitari per al conjunt de la llengua catalana. D'altra banda, i de manera complementària, va fomentar la singularitat del moviment renaixencista valencià respecte de la resta de la Renaixença.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Archilés, F. (2007) «La Renaixença al País Valencià i la construcció de la identitat regional», *Anuari Verdaguer* 15, pp. 483-519.
- Badia i Margarit, A. M. (1989) «Presència internacional de la llengua catalana», dins Ferrando, A. ed., *Segon Congrés Internacional de la llengua catalana*, vol. viii, València / Barcelona; IFV / PAM, pp. 3-18.

- Bernat i Baltrons, F. (2010) «La relació entre el català i l'occità a l'obra de Manuel Milà i Fontanals», dins *Actes del Catorzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. iii, Barcelona, PAM, pp. 85-95.
- Bofarull, A. de (1854) «La lengua catalana», *Diario de Barcelona* 1-8-1854, pp. 5506-5508.
- Cambouliu, F. (1857) *Essai sur l'histoire de la littérature catalane*, París, Durand Libraire.
- Careta i Vidal, A. (1882) «Lo catalanisme a València», *Lo Gay Saber* 1-2-1882, pp. 21a-23a.
- Careta i Vidal, A. (1875) «Bons recorts», *Calendari Català del any 1876*, pp. 9-13.
- Chiner, J. J. (1995) «Qüestions filològiques i literàries en un epistolari de Pasqual Boronat i Barrachina amb A. Rubió i Lluch, Roc Chabàs i M. Menéndez y Pelayo», dins *Miscel·lània Germà Colón*, vol. iv, Barcelona, PAM, pp. 181-195.
- Cucó, A. (1999 [1a ed. 1971]) *El valencianisme polític 1874-1939*, Catarroja, Afers.
- Ferrando, A. (2006) «Percepció i institucionalització de la norma lingüística entre els valencians: panorama històric (1238-1976)», dins Ferrando, A. & M. Nicolás (eds.), *La configuració social de la norma lingüística a l'Europa llatina*, Alacant, IIFV, pp. 189-251.
- Ferrer i Bigné, R. (1873) *Estudio histórico-crítico sobre los poetas valencianos de los siglos xiii, xiv y xv*, València, José Rius.
- Fuster, J. (1979) *Destinat (sobretot) a valencians*, València, Eliseu Climent.
- Fuster, J. (1962) *Qüestió de noms*, Barcelona, Aportació Catalana.
- Gulsoy, J. (2001) *Estudis de filologia valenciana*, València, Universitat de València.
- Jorba, M. (1984) *Manuel Milà i Fontanals en la seva època*, Barcelona, Curial.
- Llombart, C. (1879) *Los fills de la morta-viva. Apunts bio-bibliogràfics per a la historia del renaixement literari llemosí*, València, Emili Pasqual.
- Llombart, C. (1877) «Revista de l'any passat», *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí corresponent al present any 1878*, pp. 11-16.
- Llombart, C. (1875) «Revista de l'any passat», *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí corresponent al present any 1876*, pp. 11-18.
- Llorente, T. (1868) «La lengua lemosina», *Las Provincias* 25-8-1868, pp. 2ab.
- Martí-Badia, A. (2015a) «Llengua i identitat en l'obra de Benvingut Oliver i Joan Baptista Perales», *Scripta* 6, pp. 120-135.
- Martí-Badia, A. (2015b) «Llengua i identitat en l'obra de Rafael Ferrer i Bigné», *Studia Iberica et Americana* 2, pp. 930-349.
- Martínez Aloy, J. (1881) «Formacion de los apellidos lemosines», *Revista de Valencia* 1-2-1881, pp. 153-167.
- Mira, J. F. (2008) «Llengua i identitat al País Valencià», dins Massip, À. (coord.), *Llengua i identitat*, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 67-79.
- Nebot i Pérez, J. (1894) *Apuntes para una gramática valenciana popular*, València, Imprenta de Ripollés.
- Nicolás, M. (1994) «La Literatura de costums i la Renaixença valenciana: el cas de Joaquim Martí i Gadea», dins *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, vol. ii, Barcelona, Curial, pp. 309-317.
- Oliver i Estellés, B. (1876) *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia*, vol. i, Madrid, Imprenta de Miguel Ginesta.
- Perales, J. B. (1880) *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y reino de Valencia*, vol. iii, Valencia / Madrid, Terraza, Aliena y Compañía editores.

- Puig i Torralva, J. M. (1881) «En Constantí Llobart. Apunts biografichs», *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí corresponent al present any 1882*, València, pp. 145-147.
- Querol, V. V. (1877) *Rimas*, València, Imprenta de J. Domenech.
- Querol, V. V. (1891) *Rimas*, Madrid, Imprenta de Manuel Tello.
- Rafanell, A. (2006) *La il·lusió occitana*, Barcelona, Quaderns Crema, 2 vol.
- Rafanell, A. (1991a) *Un nom per a la llengua. El concepte de llemosí en la història del català*, Vic, Eumo.
- Rafanell, A. (1991b) «El llemosinisme valencià a la darrerria del segle XIX», *Caplletra* 11, pp. 35-50.
- Roca, R. (2010) «Teodor Llorente i la llengua dels valencians», *Caplletra* 49, pp. 43-63.
- Ruiz de Lihory, J. (1903) *La música en València. Diccionario biográfico y crítico*, València, Establ. Tip. Domenech.
- Sanchis Guarner, M. (1933) *La llengua dels valencians*, València, l'Estel.
- Simbor, V. (1988) «La Renaixença al País Valencià», *Caplletra* 4, pp. 9-44.
- Vignau, V. (1865) *La lengua de los trovadores*, Madrid, Imprenta de Joaquin Muñoz.